

Dankwoord bij uitreiking Adriaan Borstprij

Doorn, 27 augustus 2009

Jos J.A.M. van Gennip

Mijnheer de Voorzitter, mijnheer de Minister, beste Herman, beste Ab, lieve Familieleden, Dames en Heren, beste Vrienden.

Ab, dank voor je woorden en het presenteren van de Laudatio; ik heb het zeer op prijs gesteld, dat je ondanks andere verplichtingen hier bent gebleven om deze woorden tot ons te richten. Beste Herman en andere bestuursleden van het CSC dank voor jullie beslissing.

Ik ben wat in verwarring naar Doorn gegaan, want in de uitnodiging stond, dat de Adriaan Borstprijz dit jaar uitgereikt zou worden aan de directeur van Socires en dat was overigens terecht. Iedereen weet dat die directeur, Cor van Beuningen, die prijs zeer verdient. Hij is tien jaar geleden het avontuur aangegaan om zich beschikbaar te stellen voor onze denktank Socires, en hij heeft gedurende al die jaren met heel veel inventiviteit en creativiteit gewerkt aan het opbouwen van een platform, waar systematisch de vraag aan de orde wordt gesteld, op welke wijze vanuit de bronnen van onze inspiratie een bijdrage geleverd kan worden aan het debat over de inrichting van de samenleving en aan de grote maatschappelijke keuzes in binnen- en buitenland. Cor, zeer bedankt daarvoor.

Maar de Laudatio van de Minister heeft dus een eind gemaakt aan de onzekerheid en ik moet er dus van uitgaan, dat het bestuur deze beslissing echt heeft genomen om mij de Adriaan Borstprijz toe te kennen, alhoewel de procedure niet correct gevolgd is, want dit is het eerste besluit van het CSC-bestuur zonder dat ze hun adviseur hebben geraadpleegd. Overigens, Ab, heb ik het uitermate gewaardeerd, dat jij bereid was die overweging uit te spreken.

En er blijven ook wat andere twijfels bestaan, want ik sta nu niet te boek om mijn radicaal progressieve standpunten, zeker niet in binnenlandse kwesties. Ik heb me in ieder geval nooit thuis gevoeld bij de luide opvatting, dat armoede, afhankelijkheid, achterstand, uitsluiting, de schuld zijn van anderen dan de slachtoffers, en dan ook uitsluitend door die anderen zouden kunnen worden gecorrigeerd en hersteld.

De christelijk sociale traditie gaat uit van eigen verantwoordelijkheid en ziet achterstelling en armoede allereerst als een uitdaging en opgave. Die instelling, die boodschap, heb ik van jongs af aan op de boerderij van mijn ouders meegekregen en dat heeft ook mijn stellingname in het OS debat getekend. Het is niet de ontkenning van schuld en aansprakelijkheid van anderen, het is allereerst een oproep om het niet daarbij te laten. Terugdringing van armen en achtergestelden in hun slachtofferrol is de slechts denkbare oplossing om hen uit die situatie te laten opstaan. Veel mislukkingen, bijvoorbeeld in de ontwikkelingssamenwerking, zijn op

die victimisatie-theorie terug te voeren. Maar populair word je in radicale kringen daar niet mee, zelfs niet met verwijzing naar de Nederlandse en Rijnlandse eigen sociaal-economische geschiedenis, die gekenmerkt werd door niet bij de pakken te blijven neerzitten, niet de vinger naar anderen te wijzen, maar zelf het eigen lot zoveel mogelijk in handen nemen.

Daarom ben ik ook echt blij met dit besluit van het bestuur van het CSC en deze toekenning. Dat is iets anders dan onze ervaring op het Ministerie van Buitenlandse Zaken soms, waar na een staatsbezoek niet zelden een aantal gaatjesveloppen langs de bureaus gingen, met als inhoud de hogere of lagere onderscheidingen namens de zojuist ontvangen president. Het doet mij echt wat, dat het bestuur van het Christelijk Sociaal Congres deze prijs heeft toegekend. Maar ik ben dat bestuur vooral dankbaar voor zijn kracht en moed, om dit jaarlijkse congres zelf te organiseren en een drager te doen zijn van inspiratie in de tegenstroom tegen vervlakking en pragmatisme.

Achttien jaar geleden, honderd jaar na het eerste congres van Abraham Kuiper, heeft een aantal gedrevenen het initiatief genomen weer bij elkaar te komen, ieder jaar. De laatste twee werkdagen van augustus – de vakantie is dan afgelopen en het politieke en maatschappelijke drukke seizoen staan voor de deur – worden gewijd aan reflectie, inspiratie, ontmoeting. Dat was in 1991 een buitengewoon belangrijk én vernieuwend initiatief. Ik denk aan mensen als Aart Kouwenhoven, die in de periode sinds het laatste congres is overleden, aan Bert Vroon, aan Til Gardeniers, aan Dick Kuiper, aan Pieter Anton van Gennip en anderen.

Het CSC, beste vrienden, is geen stuk steen uit de omgevallen zuil van een eens bloeiend verbond van christelijk sociale organisaties, maar het is een bron van vernieuwing, een accu voor oplading. Die inspiratie en die accuoplading hebben we ook heel hard nodig. Als wij elkaar niet vasthouden worden we in de huidige maatschappelijke context heel eenzaam, want we waren honderd jaar geleden en we zijn nu in wezen een tegenbeweging met keuzes die niet gemakkelijke begrepen worden en dikwijls bestreden.

Ons sociaal engagement is soms wel wat radicaal – denk aan de architectonische kritiek op de structuur van de samenleving van Abraham Kuiper en denk aan de toonzetting ook van de laatste encycliek, ‘Caritas in Veritate’, over “explosie van de globalisering, die ook gigantische nieuwe scheidslijnen tussen de mensen trekt” – maar wij waren en zijn niet van de klassenstrijd, binnenslands of tussen de volkeren; wij zijn voor verzoening, overleg, eigen verantwoordelijkheid, vertrouwen zoals het centrale thema dit jaar is; dat is minder

luidruchtig dan de stellingname van bijvoorbeeld de anti-globalisten nu of de Marxisten vroeger. Wij zijn meer van ‘the soft spoken inspiration’. En tegenwoordig zijn we vooral eenzaam tegenover de onverschilligheid hier of tegenover een interpretatie van het ideaal van zelfverwerkelijking, dat tot hyperindividualisme leidt, of een collectief geloof dat door achter de duinen te duiken, we de wereld aan ons voorbij kunnen laten gaan.

Het CSC probeert opnieuw te werken aan een oppakken van de grote problemen en die ook te zien als een kans, tegen die onverschilligheid en tegen de vlucht in. Het oppakken van de sociale verwoestijning van onze binnensteden – het *menselijk* ecologisch vraagstuk, zoals die nieuwe encycliciek het noemt – , of de letterlijke overleving van twee miljard mensen, of toch recht te doen aan Schepping en Toekomst, dus aan de vraag van inter-generationale rechtvaardigheid. Het oppakken van die vraagstukken te zien als een kans ook. Vanuit een beproefde driehoek van SOCIREs:

- Wat is er eigenlijk aan de hand in deze wereld? Dus die zorgvuldige analyse van wat zijn de trends en waar leiden ze toe.
- En dan de tweede vraag: zijn die trends, is die uitkomst in overeenstemming met wat wij zien als de goede samenleving, menswaardigheid, rechtvaardigheid ook?
- En zo niet, welke actie moeten we dan ondernemen om die trends te keren en wél tot die maatschappij te komen waarin ‘ieder zijn naam in vrede en waardigheid draagt’?

Analyse, toetsing aan normen, keuzes. Dat moet ons visioen zijn en uiteindelijk ons actieprogramma. ‘Zonder visioen verwildert het volk’, staat in de Spreuken, en Joop den Uyl en Ruud Lubbers hebben dat nagezegd. Die boodschap is juist van unieke betekenis in onze tijd, in z’n terugval tot pragmatisme, verantwoordelijkheidsvlucht en zich verschuilen in verwijten aan anderen, “ze”. Misschien moeten we het aanpassen en zeggen: ‘Waar het visioen ontbreekt verWilderst het volk’.

Maar degenen die wel voor dat visioen gaan, maken niet voor de hand liggen keuzes. En daarom hebben we elkaar nodig; hebben we een platform nodig voor ontmoeting, een concentratiepunt voor reflectie en studie en soms voor gezamenlijke actie. Want het heeft niet alleen met nieuwe problemen te maken, want onze christelijke beweging zelf staat midden in een proces van fundamentele heroriëntering en herpositionering.

Het echt nieuwe van de christelijk sociale beweging in deze eeuw is dat het niet meer primair gaat ten bate van onszelf, onze eigen groep. Kleine Luyden zijn gegoede burgers geworden en gediscrimineerde papen geëmancipeerde huizenbezitters. Ooit hielden standsorganisaties

elkaar vast om de vragen, de noden van de eigen kring op te lossen, zichzelf te ontwikkelen. Nu worden wij vooral getest op visie en inzet ten bate van anderen, ver weg, dichtbij en voor de toekomst. Dat is de eerste wissel die de christelijk sociale beweging moet nemen. Natuurlijk zijn er nog eigen belangen, maar ze zijn van een andere aard geworden. Het gaat ook om behoud van een aantal verworvenheden uit de vorige eeuw, die ten nauwste samenhangen met ons mens- en maatschappijbeeld; het gaat om het selecteren, vernieuwen en het goede behouden. Hier ligt ook ons probleem. Honderd jaar geleden hadden wij baat bij een verandering van de maatschappij, van de structuur van de samenleving. Nu lijken wij vooral belang te hebben bij het behoud van die samenleving. Maar onze maatschappij baseert zich op een economisch en financieel stelsel, dat in zijn voegen kraakt, en op een verbruikerscultuur, die in deze vorm in ieder geval niet houdbaar is. Hoe reageren wij daarop? Als een groepje bange burgers, die hun belangen willen beschermen en willen vasthouden wat ze ooit verworven hebben. Óf weten we dat we ook nu ons moeten inzetten voor die vernieuwing, voor modernisering die nodig zijn, met behoud van onze mens-, levens- en maatschappijopvattingen. Vernieuwing op onze condities.

Inzet dus voor de toekomst, inzet niet primair ten bate van onszelf.

Mag ik een van onze leden daarvoor als symbool vermelden. Het *SKAN fonds* was opgezet als Stichting Katholieke Noden ten bate primair van vragen en behoeften van de eigen katholieke instellingen, eigen achterban ook. Nu richt SKAN zich met name op de vraag hoe die sociale verwoestijning bestreden kan worden en sociale cohesie bevorderd. Natuurlijk dikwijls met de inzet van katholieke en christelijke organisaties en met handhaving van de oorspronkelijke inspiratie, maar met doelgroepen in het vizier, die zeker niet langer primair de eigen achterban zijn maar die wel die helpende hand nodig hebben, nood hebben.

En er is een twee wissel die we moeten nemen. Onze acties in het verleden betroffen primair de sociaal economische agenda. Nu komt daar onmiskenbaar bij de culturele dimensie. Het gaat daarbij om niet minder dan het recht van onze organisaties en instellingen op hun bestaan, hun erkenning als voorwaarde en instrument voor de kwaliteit van onze samenleving. Het gaat om de positie van het maatschappelijk middenveld en ook van de potentie van de christelijke inspiratie in maatschappij, economie, cultuur en politiek.

Symbool voor die andere wissel staat dat initiatief hier in 2002 van de Minister-President, die het Christelijk Congres juist gebruikte als platform om aan te kondigen, dat hij het *waardendebat* in de Nederlandse en in de Europese fora tot een kenmerk van zijn inzet zou

maken. Die intentie heeft hij waargemaakt, met een bijzondere weerklank tijdens ons Europees voorzitterschap. Dat debat moet vooral doorgezet worden.

Potentie en belangen: we kunnen helaas niet ontkennen, dat onze geluiden weerstand oproepen en dat we ons moeten verdedigen. Iedereen grijpt vertwijfeld naar z'n hoofd bij de vraag hoe probleemjongeren in West-Amsterdam bereikt kunnen worden, en als dan een van onze andere leden, *Youth for Christ*, blijkt daar wel in te slagen, dan zijn ineens de wereld en de columns van de Grachtengordelpers te klein. Dat was niet de bedoeling! We moesten eens willen bekeren of onze waarden overdragen! Maar de kwaliteit van de inzet van een Youth for Christ heeft alles met die waarden en die identiteit te maken.

Ik ben altijd verrast geweest door die meewaardigheid, minachting soms, waarmee onze maatschappijopvattingen bejegend werden. "Ze hebben het weer over hun maatschappelijk mijnenveld". Maar als aan een universiteit aan de Amerikaanse Westkust ze het hebben over *replenishment of social capital*, dan wordt dat ineens als een geavanceerde bijdrage aan de aanpak van maatschappelijke problemen gezien. En dat zoveel sociologen en filosofen in Amerika, de waarden van samenleving - *Gemeinschaft* - , als de verwaarloosde factor van de postmoderne cultuur onderstrepen, wordt breed onderstreept, zonder een vermelding dat daar dikwijls ook een referentie aan de christelijk sociale inspiratie in verscholen ligt. Daarom ben ik ook zo blij, dat velen uit de educatieve, academische en culturele sfeer en christelijke media de weg naar dit jaarlijkse congres hebben gevonden. Ik zie bijvoorbeeld de Voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit van Tilburg, die zo'n belangrijke rol heeft gespeeld bij het eerder genoemde Europese Waardendebat.

En er is nog een derde wissel te nemen voor de christelijk sociale inspiratie in de 21ste eeuw. Die van de globalisering als uitgangspunt en opgave. Geen van de grote maatschappelijke vraagstukken zijn hier thuis nog oplosbaar zonder de wereldwijde dimensie ervan in beschouwing te nemen. Dat betekent dat zorg over maatschappelijke ontwikkelingen hier vraagt verantwoordelijkheid te nemen voor oorzaken en dimensies wereldwijd. Dat verbreedt meer dan wat ook onze agenda. Hét sociale vraagstuk van de 21ste eeuw is drievoudig geworden:

- armoedebestrijding wereldwijd maar ook hier;
- zorg voor Schepping, aarde en toekomst;
- verantwoordelijkheid durven nemen voor de ordening en rechtsvorming van dat fenomeen globalisering zelf.

Het gaat om een humane samenleving wereldwijd en generatiever. En daarom ben ik blij, dat die internationale, die mondiale dimensie in workshops morgen aan de orde wordt gesteld en dat langzamerhand ook de internationale ontwikkelingshulporganisaties, die vanuit een christelijke inspiratie werken, hier aanwezig zijn. Wij hebben hen nodig om onze boodschap in de 21ste eeuw volledig tot onszelf te laten doordringen; en misschien hebben zij ons ook een beetje nodig. Want als het maatschappelijk middenveld onder druk staat, als de publieke dimensie van christelijke inspiratie bestreden wordt, dan komt ook hun concept en hun belang van authentieke menselijke ontwikkeling onder druk te staan. Überhaupt geldt dat de internationale solidariteit. Er blijkt meer en meer die merkwaardige kloof tussen een publieke opinie, die bij een Tsunamiramp op een exceptionele manier vertrouwen – het woord van deze dagen – uitsprekt ten gunste van diezelfde organisaties en de politiek die in een grote meerderheid – met een vermeldenswaardige en moedige uitzondering van iemand als Kathleen Ferrier – hen in de steek laat. Wat zit erachter, dat zij kennelijk minder geloofd worden als ‘verwegge’ organisaties in New York of Washington?

Drie wissels is de christelijk sociale beweging aan het nemen in deze jaren: van eigen belang naar altruïsme, van sociaal economische vragen naar ook culturele, en van nationale agenda's naar wereldwijde.

Maar die wissels vragen kennis, veel kennis, deskundigheid. En daarom kan een CSC niet volstaan met alleen elkaar te ontmoeten en te bemoedigen. Studie, opleiding en institutionele versterking zijn eveneens noodzakelijk.

Volgende week wordt aan de Vrije Universiteit een nieuwe afstudeerrichting geopend, *“Besturen van maatschappelijke organisaties”* waar het gaat over effectief leiding te geven aan organisaties tussen markt en overheid, en het verenigen van betrokkenheid en doelmatigheid. Daar hoort dus juist kennis van de maatschappelijke omgeving en de rol van ons soort organisaties bij centraal te staan. Het is een initiatief van Socires en de Vrije Universiteit. Ik denk dat dit een noodzakelijke component is in die vernieuwing van onze beweging, ten bate van een echte nieuwe relevantie. ‘Identiteit is kwaliteit’, was een van de centrale stellingen van een van onze congressen, maar dat moet onderbouwd worden met kennis en studie.

Studie en kennis van onze maatschappelijke problemen, met name op het terrein van de vragen naar sociale cohesie in een geïndividualiseerde en multiculturele samenleving. Dit is ook het onderwerp van zorg van de Raad van Kerken, van theologische instellingen als Luce,

van Oikos, van Kerk in Actie. Zichtbaar maken ook van het gigantisch aantal initiatieven, van het reservoir aan vrijwilligers, ook en juist van door levensbeschouwing en spiritualiteit geïnspireerde organisaties, zoals bij voorbeeld verwoord in die dubbele betekenis van “Geloven in de Randstad”, Dat zal de opgave zijn van de komende jaren, ook in het Nederlandse maatschappelijk debat, ook in het toewijzen van fondsen. Een gezamenlijk initiatief met Socires zal dan ook de bestemming zijn van de Adriaan Borstprijz van 2009. En wij hopen, dat we op deze manier een hefboomfunctie kunnen vervullen ten aanzien van de veel besproken noodzakelijke vernieuwing, die een combinatie moet zijn van verdieping én actie én institutionele versterking van onze organisaties.

Analyse, programma, keuze. Ik ben vereerd, dat ik in de voetsporen mag treden van mensen als mevrouw van Leeuwen en Leendert Bikker, beiden hier aanwezig. Vorig jaar kreeg bisschop van Luyn de Adriaan Borstprijz, voor zijn voorbeeld én voor zijn programma van Solidariteit, Soberheid en Spiritualiteit. Voor zijn invloed ook met zijn doorleefde opstelling ten aanzien van maatschappij en cultuur, die buitengewoon groot is. Bijvoorbeeld tot in het SER-rapport over globalisering, waarin de drie P's van Planet, People and Profit aangevuld werden met die vierde P: *Pneuma, geest, spiritualiteit*. Die dimensie eraan toevoegen is niet wereldvreemd. Dat rapport en toonzetting ervan is mede te danken aan de inbreng van ons medebestuurder Jan Willem van de Braak van VNO/NCW. Zoals Leendert Bikker symbool staat voor geïnspireerd leiderschap, zo hebben mensen met een wel heel uiteenlopende achtergrond als Ruud Lubbers, Stephen Rockefeller, jawel van de Rockefellers, en de bevrijdingstheoloog Leonardo Boff elkaar gevonden in wat *het Earth Charter* heet, het Handvest van de Aarde, waarin ook zo nadrukkelijk spiritualiteit verbonden werd aan maatschappelijke verantwoordelijkheid en omgekeerd.

Negen jaar geleden, op een CSC conferentie ‘Getto's en Pleinen’, is zo ook onderstreept dat voor de hedendaagse christelijk sociale beweging ons jaarlijks treffen onmisbaar is, maar dat er meer nodig is:

- die studie;
- die opleiding;
- dat advies ook;
- dat personeelsbeleid; dat zo noodzakelijke human resource development systeem. De kaartenbakken zijn te dikwijls leeg als er nieuwe bestuurlijke en professionele functies vervuld moeten worden, door mensen die ook echt geloven in hun missie;
- die fondswerving ook;

- die belangenbehartiging;
- en vooral die nieuwe visie.

Daaraan te mogen werken, met al z'n up's en down's is geweldig, daaraan deze Adriaan Borstprijs te mogen besteden is geweldig, daaraan dat werkelijke engagement te verbinden is voor ons allen geweldig.

Adriaan Borst, de ondernemer, zei het bij zijn afscheidsrede in 1962 zo: "Geef de mens zijn maatschappelijke verbanden terug", zes jaar voor die voor de instituties vernietigende revolutie in Parijs. En die wens, die hoop, is onverminderd actueel. Geef de mens zijn verbanden en zijn inspiratie terug. Herstel en behoud van instituties hier en de erkenning, dat het begrip verantwoordelijke samenleving een wereldwijde en toekomstverre betekenis heeft gekregen, erkenning vooral dat maatschappelijk handelen, ook na 1989, niet een zaak van puur eigen inzicht is maar ethisch genormeerd, gebaseerd op transcendente waarden

Bestuur van CSC: nogmaals dank voor jullie inzet, jullie enthousiasme, en vooral jullie allen voor jullie vasthoudendheid om tegen de trend van de tijd in te gaan.

~ ~ ~ ~ ~